

***From Morals to the Macabre in Translation for Children* – międzynarodowa konferencja zorganizowana przez Katedrę Dydaktyki Przekładu Instytutu Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 4–5.04.2018 (sprawozdanie)**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2019.027>

W dniach 4. i 5. kwietnia 2018 roku na Uniwersytecie Pedagogicznym odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona tematyce związanej z przekładem literatury dla dzieci w Polsce i na świecie, zorganizowana przez Katedrę Dydaktyki Przekładu, działającą w Instytucie Neofilologii krakowskiej uczelni. Tytuł wydarzenia zainspirowanego 160. rocznicą powstania pierwszego spolszczenia książki Heinricha Hoffmanna *Der Struwwelpeter* brzmiał: „From Morals to the Macabre in Translation for Children”. Z tego względu szczególną rolę podczas konferencji odegrały wykłady związane z realizacjami dzieła Hoffmanna i ich wpływem na różne języki i kultury. Wydarzenie adresowane było do badaczy i praktyków zainteresowanych szeroko rozumianym przekładem dla dzieci i młodzieży. Temat przewodni konferencji dotyczył znaczenia i funkcji wątków moralizatorskich oraz elementów grozy i makabry w dziełach przeznaczonych dla młodego odbiorcy, a także podejścia wydawców, ilustratorów i przede wszystkim tłumaczy do tego typu twórczości w różnych okresach historycznych i kulturach przekładowych. Ponadto w zakresie tematyki wydarzenia znalazły się normy kulturowe, cenzura, ideologia oraz wyzwania metodologiczne. Zgłoszenia mogły przysyłać osoby interesujące się nowymi mediami i technologiami w przekładzie. Spotkanie było też przeznaczone dla badaczy wykorzystujących twórczość dla dzieci i młodzieży w pracy dydaktycznej.

Konferencja rozpoczęła się w środę 4. kwietnia, tuż po zakończeniu świąt wielkanocnych, co nie przeszkodziło licznym gościom uczestniczyć w otwarciu. Przybyłych przywitał prorektor uczelni prof. Robert Stawarz. Podczas inauguracji głos zabrały również przewodnicząca komitetu organizacyjnego prof. Joanna Dybiec-Gajer oraz prodziekan Wydziału Filologicznego prof. Joanna Rokita-Jaśkow. Patronat nad wydarzeniem sprawował rektor Uniwersytetu Pedagogicznego prof. Kazimierz Karolczak oraz European Society for Translation Studies i Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce. Po uroczystym rozpoczęciu odbyły się wykłady plenarne, które moderował gość

honorowy wydarzenia, jedna z najwybitniejszych polskich badaczek w dziedzinie przekładoznawstwa i językoznawstwa kognitywnego – prof. Elżbieta Tabakowska. Sesję zainaugurowała prof. Riitta Oittinen, pracująca na Uniwersytecie Helsińskim i Uniwersytecie w Tampere, prezentacją dotyczącą multimodalności w przekładzie książki obrazkowej. Prof. Oittinen wniosła znaczący wkład do badań nad przekładem dla dzieci i młodzieży. Jest autorką ok. 200 publikacji, w tym książek z obrazkami, artykułów, filmów animowanych, ilustracji oraz wystaw. W swojej pracy dydaktycznej skupia się na nauczaniu przekładu słowa i obrazu. Kolejnym mówcą plenarnym był prof. Marek Oziewicz z Uniwersytetu w Minnesocie. W wykładzie zatytułowanym „From Fear to Hope: on Sources of Moral Agency in Stories About Justice” przedstawił związki zachodzące między utworami przeznaczonymi dla najmłodszych a ich rolą i funkcjonowaniem w danym społeczeństwie. Podkreślił, że literatura dla dzieci to nie tylko rodzaj rozrywki, ale również sposób zdobywania wiedzy, nawiązywania więzi społecznych i postrzegania świata. Przede wszystkim dzieła tego typu wpływają na nasze zachowania i podejmowane w życiu decyzje. Z tego względu literatura może być czynnikiem wspierającym rozwój cywilizacji globalnej. W przedstawionym referacie badacz odniósł się do zmian w rozumieniu pojęcia „sprawiedliwość” odzwierciedlonych w książkach różnych epok oraz pokazał, jak praktyka wychowywania czytelnika przez strach ustępuje kulturze większego dialogu z dzieckiem. Ostatni wykład plenarny wygłosił przybyły z Uniwersytetu w Heidelbergu językoznawca, znawca kultury średniowiecza i bibliofil dr Walter Sauer. Przedmiotem jego badań i pasji kolekcjonerskiej są zwłaszcza wydania utworu *Der Struwwelpeter* Heinricha Hoffmanna. Na konferencję dr Sauer przygotował wykład o zmieniającym się wizerunku tytułowego bohatera w rodzimej kulturze niemieckiej oraz jego realizacjach w innych językach. W pierwszym spolszczeniu *Struwwelpeter*, czyli dosłownie Piotr Rozczochochaniec został nazwany Stasiem Straszydło.

Konferencję swoją obecnością zaszczyliło około 120 uczestników, w tym 51 prelegentów. Badacze przybyli nie tylko z Europy, ale z krajów całego świata. Reprezentowali oni 13 państw, takich jak: Chorwacja, Finlandia, Hiszpania, Iran, Japonia, Niemcy, Polska, Serbia, Stany Zjednoczone, Tajwan, Węgry, Wielka Brytania i Włochy. Na konferencji pojawili się również zaproszeni goście specjali. Wśród obecnych była Beate Zekorn von Bebenburg, dyrektor Muzeum Heinricha Hoffmanna we Frankfurcie nad Menem. Z Uniwersytetu Rzymskiego przyjechała zasłużona na polu badań nad przekładem literatury dziecięcej prof. Monika Woźniak. Z Uniwersytetu w Segedynie na Węgrzech przybyła prof. Anna Kérchy, wybitna znawczyni *Alicji w Krainie*

Czarów i jej przekładów. Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie reprezentowała prof. Aleksandra Budrewicz, która w pracy naukowej podejmuje temat recepcji literatury brytyjskiej w Polsce, zwłaszcza twórczości Charlesa Dickensa. Jej referat poświęcony był angielskiemu przekładowi baśni *O krasnoludkach i o sierotce Marysi* Marii Konopnickiej.

W trakcie dwudniowej imprezy goście uczestniczyli w 13 sesjach tematycznych, poświęconych różnym aspektom przekładu dla dzieci i młodzieży w Polsce i na świecie, takich jak: *Współczesny Struwwelpeter/Staś Straszycło*, *Polityka tłumaczeniowa*, *Multimodalność*, *Problemy tłumaczeniowe*, *Alicja w Krainie Czarów*, *Powrót do klasyki*, *Groza w bajkach*, *Wykorzystanie literatury dla dzieci w nauczaniu przekładu*, *Aspekty ideologiczno-socjologiczne*, *Normy i gatunki w przekładzie*, *Problemy recepcji*, *Techniki przekazu grozy*, *Polskie tradycje przekładu dla dzieci*. Zaproponowane tematy spotkań odnosiły się do różnych aspektów omawianej dziedziny, sprawiając, że badacze mogli zaprezentować efekty swojej wszechstronnej pracy. Niektórzy uczestnicy skupiali się na omówieniu mechanizmów i tendencji przekładu oraz na metodyce i strategiach nauczania przekładu dla dzieci. Inni nie tylko opisywali problemy pojawiające się w czasie procesu tłumaczenia dzieła, lecz także przekazywali, w jaki sposób można sobie z nimi radzić. Ważny punkt tematyczny stanowiła multimodalność i jej cechy w przekładzie. Ponadto referenci scharakteryzowali zmiany zachodzące w seriach translatorskich oraz wpływ czynników społecznych na przekaz interpretacji danego utworu. Istotnym zagadnieniem przedstawionym w prezentacjach był problem recepcji dzieła. Nie zabrakło również wystąpień bezpośrednio nawiązujących do tematu konferencji, w których badacze odnosili się do współczesnego wizerunku Stasia Straszycła. Ważny okazał się też kontekst socjologiczny i ideologiczny w literaturze dla najmłodszych oraz problemy wpisania momentów drastycznych w przekład współczesnej literatury dla dzieci.

Konferencji towarzyszyły dodatkowe atrakcje w postaci trzech wystaw. Pierwsza z nich, zatytułowana: „Riitta w Krainie Czarów”, poświęcona była pracom prof. R. Oittinen, która okazała się nie tylko badaczem, tłumaczem i pedagogiem, lecz także utalentowanym ilustratorem książek dla dzieci. Zbiór przywiezionych przez nią prac stanowił jej własną graficzną interpretację powieści Lewisa Carroll’a *Alicja w Krainie Czarów*. Mimo, że na obrazach dominowały podtrzymujące wrażenie tajemniczości czerni i biel, to nie można stwierdzić, iż nawiązywały one do tematu konferencji, budząc w odbiorcach grozę. Wręcz przeciwnie, prace stanowiły wyraźne odbicie pozytywnego usposobienia autorki. Wyjątkowym wydarzeniem towarzyszącym był też po-

kaz kolekcji książek należących do dr. Sauera. Wystawa o tytule „Staś Straszydło w 160. rocznicę ukazania się pierwszego spolszczenia książki *Der Struwwelpeter*” nawiązywała tematyką do wygłoszonego przez badacza wykładu. Przedstawiała ona zmieniający się na przestrzeni dziesięcioleci wizerunek Stasia Straszydła oraz jego realizacje w różnych kontekstach kulturowych i historycznych. Trzecia ekspozycja to „Alicja w Krainie Czarów oczami polskich ilustratorów i tłumaczy”, opracowana przez kustosz Biblioteki Filologii Angielskiej Instytutu Neofilologii Renatę Ciesielską-Kruczek, której udało się pokazać sporą kolekcję różnych wydań powieści Lewisa Carrolla.

Tematyka konferencji „From Morals to the Macabre in Translation for Children” odnosiła się do relatywnie nowego, sięgającego lat 60. XX wieku zjawiska, jakim są badania nad przekładem dla dzieci¹. Intensywny rozwój tej dziedziny nastąpił dopiero 20 lat później, kiedy teoretycy przekładu zwrócili uwagę na ewolucję czynników oddziałujących na mechanizmy translatorskie (Peciul-Kamińska, Sommerfeld, Fimiak-Chwiłkowska 2015: 7). Bódcem do podjęcia takiej tematyki stały się bardziej powszechne badania psychologiczno-pedagogiczne dotyczące najmłodszych, związane ze wzrostem znaczenia tej grupy w strukturze społeczeństwa (Albińska 2009/2010: 259). W dziedzinie literatury dostrzeżono fakt, że dzieła dla dzieci biorą udział w społecznie istotnym procesie kształtowania dorosłego odbiorcy (Zajac 2000: 9). Wraz ze wzrostem rangi utworów literackich przeznaczonych dla najmłodszych pojawiła się potrzeba refleksji naukowej nad strategiami i technikami stosowanymi w przekładzie. W przeszłości od tłumacza często oczekiwano stworzenia adaptacji. Sam przekładający często nie zaznaczał wyraźnie – przez podanie imienia i nazwiska – swojego udziału w procesie tłumaczenia. Obecnie uznanie roli realiów panujących w kulturze zarówno wyjściowej, jak i docelowej ma służyć pełnemu przybliżeniu danego utworu oraz zaspokojeniu wymagań stawianych przez odbiorców. Co więcej, nierzadko stawia się tłumacza na równi z autorem, doceniając tym samym jego wkład w powstanie nowej wersji utworu (Albińska 2009/2010: 261–262; Peciul-Kamińska, Sommerfeld, Fimiak-Chwiłkowska 2015: 7–8). Wymaga się od niego, aby pracując, potrafił spojrzeć na dane dzieło oczami dziecka ze swojej własnej perspektywy i z punktu widzenia danego społeczeństwa (Albińska 2009/2010: 260; Oitinen 2000: 3). Interpretacja literatury dla dzieci nie jest łatwym zadaniem, nie tylko ze względu na wymóg szczególnej kreatywności. Tłumacz musi

¹ J. Dybiec-Gajer, Przekład literatury dla dzieci, http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php?title=Przek%C5%82ad_literatury_dla_dzieci (dostęp 20.05.2018).

pamiętać o tym, że odbiorcą będzie zarówno dziecko, jak i dorosły oraz że dzieło odczytywane będzie w ciszy lub na głos (Oittinen 2000: 3-5). Dodatkową trudnością są pojawiające się ilustracje, które czasem całkowicie zastępują tekst. Ponadto, jak stwierdza prof. Tabakowska (2015: 252), „przekłady się starzeją i nie ma co do tego najmniejszych wątpliwości (...) Mniej oczywiste jest natomiast to, że starzeją się również oryginały”. Zarówno Tabakowska (2015: 251–253), jak i inne badaczki (Peciul-Kamińska, Sommerfeld i Fimiak-Chwiłkowska 2015: 8–9) podkreślają, że przekład jest tworem żywym, dopasowującym się do danej epoki. Kolejny problematyczny dla przekładoznawstwa czynnik stanowi grupa docelowa, która nie jest jednolita w swojej strukturze (Albińska 2009/2010: 260). Niestety obecnie dodatkowo ulega ona silnym wpływom nowych środków przekazu, deklasujących tradycyjną formę książki (Zajac 2000: 9–10).

Rozwój nowego obszaru badań naukowych ilustruje systematyczne powstawanie ośrodków naukowych podejmujących pracę nad przekładem dla dzieci. W 2018 roku w Polsce, w głównych centrach uniwersyteckich takich jak Gdańsk, Kraków, Lublin, Poznań, Warszawa, można odnaleźć akcenty popularyzacji tłumaczenia dla najmłodszych. Badania nad tego rodzaju przekładem prowadzone są w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego. W Katedrze do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową Uniwersytetu Jagiellońskiego oferowany był kurs: Przekład dla dzieci. Podobnie na Uniwersytecie Gdańskim studia podyplomowe z zakresu translatoryki przekładu literackiego kładą szczególny nacisk na tłumaczenia dla najmłodszych.

Choć kalendarz polskich wydarzeń naukowych nie obfitował w ciągu ostatnich 10 lat w konferencje poświęcone przekładowi dla najmłodszych, to można odnaleźć kilka przykładów imprez akademickich związanych z popularyzacją literatury dziecięcej, gdzie podejmowany został również temat jej przekładu. Takim wydarzeniem była zorganizowana na Uniwersytecie Jagiellońskim na przełomie maja i czerwca 2010 roku konferencja „Wolność i wyobraźnia w literaturze dziecięcej”. W 2017 roku odbyły się dwie podobne imprezy naukowe. Pierwsza to majowa konferencja zorganizowana przez Szkołę Wyższą Psychologii Społecznej w Warszawie o tytule „Między Skandynawią a Polską. Przekład dawniej i dziś”, druga „Przestrzenie literatury dla młodego czytelnika” pod patronatem Biblioteki Publicznej w Oświęcimiu, Goethe-Institut w Krakowie oraz Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie odbyła się w październiku w Oświęcimiu. Podsumowując zgromadzone informacje na temat przekładu literackiego dla dzieci, można stwierdzić, że opisane wydanie „From Morals to the Macabre in Translation for Children” to pierwsza

w Polsce konferencja naukowa poświęcona w całości przekładowi dla dzieci i młodzieży. Pozostaje mieć nadzieję, że stanie się ona inspiracją dla kolejnych spotkań tego typu w przyszłości.

Katarzyna Działowy
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
dzialowy_katarzyna@vp.pl

Literatura

- Albińska K., 2009/2010, „Tylko to, co najlepsze jest dość dobre dla dzieci”, czyli o dylematach autora tłumaczeń literatury dziecięcej, „Przekładaniec”, 22/23, s. 259–282.
- Tabakowska E., 2015, Gdzie Twój iPad, Alicjo?, [w:] Myśl językoznawcza z myślą o przekładzie, P. de Bończa Bukowski, M. Heydel (red.), Kraków, s. 249–260
- Dybiec-Gajer J., 2017, Złota różdżka – od książki dla dzieci po dreszczowiec raczej dla dorosłych, Kraków.
- Dybiec-Gajer J., Przekład literatury dla dzieci, http://encyklopediadziecin-stwa.pl/index.php?title=Przek%C5%82ad_literatury_dla_dzieci (dostęp 20.05.2018).
- Oittinen R., 2000, Translating for children, New York.
- Pieciul-Karmińska E., Sommerfeld B., Fimiak-Chwiłkowska, A., 2017, Między manipulacją a autonomicznością estetyczną, Przekład literatury dla dzieci, Poznań.
- Zajac M., 2000, Promocja książki dziecięcej, Warszawa.

